ДОСЛІДНИЦЬКА СЛУЖБА
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо закордонного досвіду правового регулювання державного контролю за поверненням валютної виручки та запобігання незаконному виведенню капіталу*

2025

Анотація. *В аналітичній записці представлено результати дослідження правового регулювання у сферах повернення валютної виручки та запобігання незаконному виведенню капіталу в Європейському Союзі та окремих державах-членах із метою пошуку шляхів удосконалення національного законодавства.*

Ключові слова: *валютна виручка, рух капіталу, валютне регулювання, валютні обмеження, незаконне виведення капіталу, легалізація (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом.*

Зміст

Вступна частина 4

Основна частина 5

1. Досвід держав-членів ЄС щодо запровадження державного контролю за поверненням валютної виручки 10

2. Запровадження механізмів запобігання незаконному виведенню капіталу за кордон у ЄС 14

3. Міжнародне співробітництво у сфері зовнішньоекономічної діяльності в частині повернення валютної виручки та запобігання незаконному виведенню капіталу за кордон 19

4. Юридична відповідальність за неповернення валютної виручки та незаконне виведення капіталу за кордон 25

5. Шляхи удосконалення законодавства України в контексті приведення у відповідність до стандартів ЄС 28

Висновки 34

Вступна частина

Для України питання повернення валютної виручки та запобігання незаконному виведенню капіталу є вкрай актуальним для стабілізації економіки, забезпечення валютних резервів, підтримки валютного курсу гривні та фінансування імпорту. Ефективний контроль руху валюти та інших активів забезпечує надходження необхідних коштів для фінансування критичних потреб в умовах воєнного стану. Водночас у контексті євроінтеграційних процесів Україна, як держава-кандидат на вступ до Європейського Союзу (далі – ЄС), взяла на себе зобов'язання продовжити процес лібералізації руху капіталу.

Метою цієї аналітичної записки є дослідження:

- практик держав-членів ЄС щодо законодавчого регулювання державного контролю за поверненням валютної виручки;
- законодавчо визначених механізмів запобігання незаконному виведенню капіталу за кордон, що діють у державах-членах ЄС;
- досвіду міжнародного співробітництва у сфері протидії правопорушенням у сфері зовнішньоекономічної діяльності, зокрема у частині, що стосується питань повернення валютної виручки та запобігання незаконному виведенню капіталу за кордон;
- визначення юридичної відповідальності, що передбачена в іноземних юрисдикціях за незаконне виведення капіталу;
- формування рекомендацій щодо необхідності удосконалення законодавства України у частині, що стосується правового регулювання повернення валютної виручки та запобігання незаконному виведенню капіталу за кордон з урахуванням досвіду держав-членів ЄС та актів права ЄС.

Основна частина

Питання контролю за поверненням валютної виручки та механізмів запобігання незаконному виведенню капіталу за кордон у ЄС охоплюються правовим регулюванням фінансової політики в межах внутрішнього ринку ЄС. В цілому законодавчі акти щодо руху капіталу в державах-членах ЄС є гармонізованими з положеннями глави 4 розділу IV Договору про функціонування ЄС[1], а також низкою актів вторинного законодавства ЄС. Зокрема, згідно з частиною першою статті 63 Договору про функціонування ЄС (далі – ДФЄС) забороняються обмеження щодо руху капіталу між державами-членами та між державами-членами і третіми країнами, а згідно з частиною другою цієї ж статті забороняються обмеження щодо платежів між державами-членами та між державами-членами і третіми країнами. Водночас відповідно до статті 65 ДФЄС держави-члени мають право вживати всіх заходів, необхідних для запобігання порушенню національних законів та підзаконних актів, зокрема у сфері оподаткування та пруденційного нагляду за фінансовими установами, або встановити процедури декларування руху капіталу для адміністративної або статистичної інформації, а також робити відповідні кроки з міркувань суспільного порядку або суспільної безпеки. У той самий час ці заходи не повинні бути засобами свавільної дискримінації або прихованого обмеження вільного руху капіталу та платежів.

Директива Ради від 24 червня 1988 року «Щодо імплементації статті 67 Договору» (далі – Директива 88/361/ЄЕС) конкретизує принцип вільного руху капіталу в ЄС та державах-членах[2]. У статтях 3 та 4 Директиви 88/361/ЄЕС передбачено допустимі випадки обмеження вільного руху капіталу державами-членами ЄС, а саме:

- якщо короткостроковий рух капіталу великого розміру накладає суворі обмеження на ринки іноземної валюти і спричиняє серйозні порушення у здійсненні державою-членом грошової політики та політики валютних курсів, що відображається, зокрема, в суттєвих відмінностях у внутрішній ліквідності. Після консультацій із Валютним комітетом та Комітетом Правління національних банків Європейська Комісія може дозволити державі-члену вживати захисних заходів щодо руху капіталу, переліченого в Додатку II, умови і деталі яких визначаються Комісією;

- відповідна держава-член може самостійно вжити зазначених вище захисних заходів у разі нагальної необхідності. Комісія та інші держави-члени повідомляються про такі заходи не пізніше дати набрання ними чинності. Після консультацій з Валютним комітетом та Комітетом Правління центральних банків Комісія приймає рішення, чи може відповідна держава-член продовжувати застосовувати ці заходи, чи їх слід змінити або скасувати.

Застосування цих заходів та процедур не може призводити до обмеження руху капіталу, що здійснюється.

---

[1] Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text

[2] Директива Ради (88/361/ЄЕС) «Щодо імплементації статті 67 Договору» від 24 червня 1988 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_182#Text

Ці положення Директиви 88/361/ЄЕС прямо транспоновано до законодавства держав-членів ЄС.

Так, Закон про іноземну валюту ***Словаччини***[3] передбачає, що в разі несприятливого розвитку платіжного балансу, який суттєво загрожує платіжній спроможності Словаччини перед іноземними державами або стабільності фінансової системи держави, Уряд Словацької Республіки може за пропозицією Національного банку Словаччини оголосити надзвичайний стан у валютному секторі. Надзвичайний стан починає діяти із дня його публічного оголошення Урядом і припиняється в день, визначений Урядом під час оголошення, але не пізніше трьох місяців із дня його оголошення.

Під час дії надзвичайного стану у валютному секторі може бути заборонено:

- громадянам та іноземцям купувати валютні кошти за євро;
- здійснювати будь-які платежі за кордон, включно з переказами коштів між банками та їх філіями;
- вносити кошти на рахунки за кордоном.

Під час надзвичайного стану забороняється:

- продавати вітчизняні цінні папери іноземцям;
- приймати фінансові позики від іноземців;
- відкривати рахунки для іноземців у Словаччині та вносити кошти на рахунки іноземців;
- переказувати кошти з-за кордону між банками та їх філіями.

Закон ***Польщі*** про валютні операції від 27 липня 2002 року[4] встановлює, що спеціальні обмеження можуть бути запроваджені щодо операцій з іноземною валютою з іноземними державами за умови, що вони необхідні для:

- виконання рішень органів міжнародних організацій, членом яких є Республіка Польща;
- забезпечення громадського порядку або громадської безпеки;
- забезпечення рівноваги платіжного балансу в державі в разі його загального порушення або раптового колапсу, або будь-якої загрози, що впливає на нього;
- забезпечення стабільності польської валюти в разі раптових коливань її обмінного курсу або будь-якої загрози, що впливає на нього.

Такі обмеження можуть залишатися чинними до стабілізування платіжного балансу в державі або стабілізування польської валюти, але не довше ніж 6 місяців із дати набрання ними чинності (стаття 62 Закону про валютні операції).

Прикладами застосування положень статей 3 та 4 Директиви 88/361/ЄЕС слугують кризові ситуації у Греції та на Кіпрі.

У ***Греції*** в червні 2015 року були застосовані заходи валютних обмежень передбачені Директивою 88/361/ЄЕС. Уряд держави не зміг досягти згоди з Європейським Центральним Банком (далі – ЄЦБ) щодо подовження термінів,

---

[3] Zákon č. 202/1995 Z.z. o devízovom hospodárstve. URL: https://www.zakonypreludi.sk/zz/1995-202

[4] USTAWA z dnia 27 lipca 2002 r. Prawo dewizowe. Czytaj więcej w Systemie Informacji Prawnej LEX. URL: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-dewizowe-16979134

виплати кредитної заборгованості Греції. Внаслідок скрутного фінансового становища Уряд Греції був вимушений негайно зачинити всі банки строком на 20 днів та ввести такі заходи валютних обмежень: обмеження на зняття готівки; обмеження на перекази коштів за кордон. Греція зіткнулась із серйозною нестачею готівки, водночас важливо було не допустити затримки перерахування коштів до ЄЦБ, що могло б спричинити повне позбавлення доступу до фінансування. Фізичним особам було дозволено знімати з банківського рахунку лише 420 євро на тиждень[5], а перекази коштів за кордон були можливі тільки після погодження операції спеціальною комісією. Наприкінці липня 2015 року в ЄС було погоджено механізм фінансової стабілізації економіки Греції – Європейський стабілізаційний механізм (далі – ЄСМ), у межах якого вже наприкінці 2015 року було скасовано частину обмежень[6]. 20 липня 2015 року банки Греції знову відкрились, а 19 серпня 2015 року був підписаний Меморандум про взаєморозуміння між ЄСМ, Грецією та Центральним Банком Греції[7]. Цим меморандумом були визначені основні стратегічні цілі на довгостроковий період, дорожня карта реформ та основні засади спільної діяльності для подолання грецької кризи. 14 серпня 2015 року було погоджено пакет фінансової допомоги, який включав надання 86 мільярдів євро[8]. Розподіл цих коштів продемонстровано на рис. 1.

[5] Greece has introduced temporary capital controls: guidance for businesses. *Website of the UK Government*. URL: https://www.gov.uk/government/news/greece-has-introduced-temporary-capital-controls-guidance-for-businesses

[6] Anastassios Adamopoulos. Greek Finance Ministry Announces Capital Controls Amendments. *Website of the Greek Reporter*. URL: https://greekreporter.com/2015/09/28/greek-finance-ministry-announces-capital-controls-amendments/

[7] MEMORANDUM OF UNDERSTANDING BETWEEN THE EUROPEAN COMMISSION (ACTING ON BEHALF OF THE EUROPEAN STABILITY MECHANISM), THE HELLENIC REPUBLIC AND THE BANK OF GREECE. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/54a27cc5-c22f-4d4b-bedd-c5ae98747c61_en?filename=01_mou_20150811_en1.pdf

[8] ESM Board of Governors approves ESM programme for Greece. *Website of the European Stability Mechanism*. URL: https://www.esm.europa.eu/press-releases/esm-board-governors-approves-esm-programme-greece

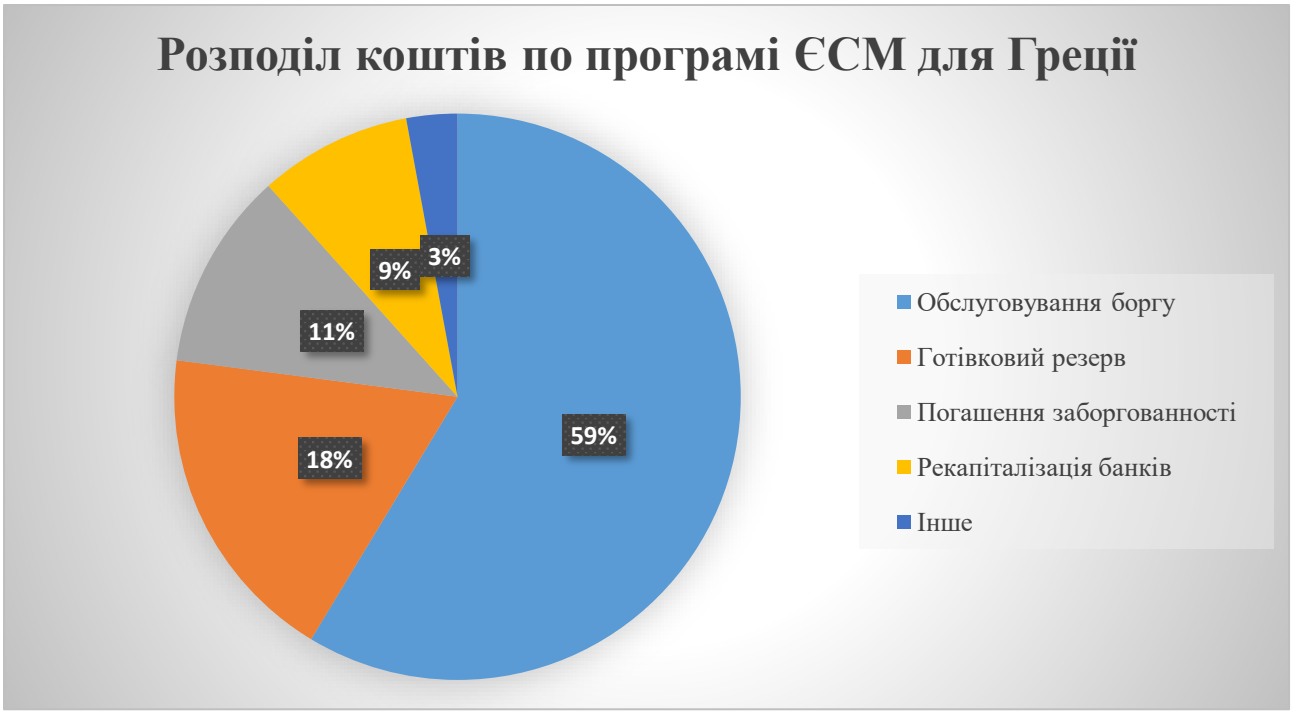

[9]

Рис. 1.

22 липня 2016 року було послаблено низку валютних обмежень, зокрема підвищено (з 10 % до 30 %) ліміту зняття готівки для переказів з-за кордону та скасовано обмеження на зняття готівки.

20 серпня 2018 року Греція вийшла із програми ЄСМ у межах якої протягом трьох років було використано 61,9 млрд євро[10]. Кожний етап цієї програми надавав Греції доступ до наступних пакетів фінансової допомоги. Таким чином, Греція стала п'ятою країною після Ірландії, Іспанії, Португалії та Кіпру, яка успішно завершила програму ЄСМ.

Схожа ситуація мала місце на ***Кіпрі*** в березні 2013 року, коли стався масштабний крах банківської системи. З метою допомоги Уряду Кіпра впоратись з економічною кризою в державі Рада ЄС прийняла Рішення 2013/236 від 25 квітня 2013 року, адресоване Кіпру, про заходи для відновлення фінансової стабільності та сталого зростання[11], яким рекомендувала імплементацію тимчасових адміністративних заходів, включаючи контроль за рухом капіталу, для забезпечення ліквідності банківського сектора. У Рішенні були визначені базові політичні та економічні заходи, які включали, наприклад, зниження видатків бюджету, реформу соціального забезпечення тощо. На Кіпрі вперше були застосовані фінансові стабілізаційні заходи ЄЦБ та Міжнародного валютного фонду (далі – МВФ)[12]. ЄСМ надав фінансову допомогу в розмірі 6,3

[9] Greece. ESM programme (2015-2018): How were the funds used by Greece? *Website of the European Stability Mechanism.* URL: https://www.esm.europa.eu/assistance/greece

[10] Greece successfully concludes ESM programme. *Website of the European Stability Mechanism.* URL: https://www.esm.europa.eu/press-releases/greece-successfully-concludes-esm-programme

[11] COUNCIL DECISION of 25 April 2013 addressed to Cyprus on specific measures to restore financial stability and sustainable growth. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2013/236(1)/oj/eng

[12] The Economic Adjustment Programme for Cyprus. European Comission. *Website of the European Stability Mechanism.* URL: https://www.esm.europa.eu/system/files/document/2025-04/theeconomicadjustmentprogrammeforcyprus.pdf

млрд євро, МВФ – 1 млрд євро. У табл. 1 наведено порівняння обмежувальних валютних заходів, що були введені в Греції та на Кіпрі.

Табл. 1

Кіпр	Греція
Обмеження оголошені в останній день 2-тижневих банківських канікул (27 березня 2013 року).	Обмеження оголошені одночасно з оголошенням банківських канікул (28 червня 2015 року).
Під час банківських канікул: ✓ усі банківські відділення зачинені; ✓ банківські операції не здійснюються; ✓ зняття готівки можливе лише в банкоматах.	Під час банківських канікул: ✓ окремі відділення банків відкриті для здійснення виняткових операцій (наприклад, виплати пенсій); ✓ електронні банківські операції дозволені в межах держави, з певними обмеженнями; ✓ добовий ліміт зняття готівки з банкоматів становить 60 євро.
Обмежувальні заходи повністю скасовані через 2 роки.	Обмежувальні заходи скасовані через 4 роки з поступовим зменшенням обмежень.
Обмеження на транскордонні транзакції: ✓ платежі на закордонні рахунки заборонені, за винятком випадків, коли сума транзакції в день не перевищує 5 тис. євро. Більший платіж можливий тільки за погодженням спеціальної комісії (можливі винятки, наприклад для батьків, які утримують дітей за кордоном).	Обмеження на транскордонні транзакції: ✓ платежі на закордонні рахунки заборонені, за винятком випадків коли є згода спеціальної комісії (можливі винятки, наприклад для батьків, які утримують дітей за кордоном).
Обмеження на зняття готівки після банківських канікул: ✓ 300 євро на добу (для однієї особи).	Обмеження на зняття готівки після банківських канікул: ✓ 420 євро на тиждень (для однієї особи).

Загалом, Кіпр був першою державою в єврозоні, якій довелось ввести значні обмежувальні заходи валютного контролю. Ці заходи призвели до неоднозначної реакції суспільства й навіть соціальної напруги через недовіру населення. Однак вже через 2 роки валютні обмеження були зняті, що свідчить про ефективність таких заходів.

Досвід Греції та Кіпру демонструє, що обмеження руху капіталу можуть бути ефективним інструментом у короткостроковій перспективі, але супроводжуються ризиками зниженням довіри до держави та банків, погіршенням інвестиційного клімату, негативними наслідками для добробуту населення.

1. Досвід держав-членів ЄС щодо запровадження державного контролю за поверненням валютної виручки

Законодавче регулювання державного контролю за поверненням валютної виручки є актуальним для держав-членів ЄС, що не належать до єврозони (Болгарія, Угорщина, Польща, Румунія, Чехія, Швеція). Водночас забезпечення повернення валютної виручки в державах-членах ЄС здійснюється завдяки таким заходам як:

1. Обмеження готівкового обігу.

Так, у ***Болгарії*** Законом про обмеження платежів готівкою[13] встановлено, що будь-які платежі в межах території країни здійснюються лише шляхом переказу або внесення коштів на платіжний рахунок, якщо вони дорівнюють або перевищують 10 000 левів. Це правило поширюється й на платежі в іноземній валюті (за еквівалентом у євро за обмінним курсом Болгарського національного банку на день платежу) (стаття 3 зазначеного Закону). Законом встановлені жорсткі санкції за його порушення – а саме, штраф у розмірі 25 % від загальної суми здійсненого платежу, якщо порушник є фізичною особою, або майнова санкція в розмірі 50 % від загальної суми здійсненого платежу, якщо він є юридичною особою; у разі повторного порушення розмір штрафу становить 50 %, а розмір майнової санкції – 100 % від суми здійсненого платежу (стаття 4 Закону).

У ***Польщі*** статтею 19 Закону про підприємництво[14] передбачено, що платежі, пов'язані з підприємницькою діяльністю, здійснюються або приймаються через платіжний рахунок підприємця в разі, якщо стороною угоди, у результаті якої здійснюється платіж, є інший підприємець, та одноразова вартість транзакції, незалежно від кількості платежів, що з неї випливають, перевищує 15 000 злотих або є еквівалентною цій сумі. Водночас транзакції в іноземній валюті конвертуються у злоті за середнім обмінним курсом, оголошеним Національним банком Польщі в останній робочий день, що передує даті транзакції. Закон не передбачає санкцій за порушення положень щодо безготівкових операцій, однак їх невиконання призводить до негативних податкових наслідків для підприємця, а саме до втрати права на вирахування понесених витрат для цілей оподаткування.

Параграф 4 Закону ***Чехії*** про обмеження готівкових платежів[15] встановлює, що платник при переказі платежу сумою понад 270 000 чеських крон (далі – ліміт), зобов'язаний здійснити платіж виключно у безготівковій формі. Одержувач платежу, що перевищує ліміт, не може прийняти платіж, якщо він не був здійснений у безготівковій формі. Для цілей Закону платіж в іноземній валюті конвертується в чеські крони за обмінним курсом, оголошеним Чеським національним банком на день платежу. Ліміт включає всі платежі в чеській та іноземній валюті, здійснені тим самим постачальником платіжних послуг тому самому отримувачу платежу протягом одного календарного дня. За порушення

---

[13] ЗАКОН ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА ПЛАЩАНИЯТА В БРОЙ. URL: https://lex.bg/laws/ldoc/2135718725

[14] Ustawa z dnia 6.03.2018 r. Prawo przedsiębiorców. URL: https://przepisy.gofin.pl/przepisy,4,29,147,4687,,20220526,ustawa-z-dnia-6032018-r-prawo-przedsiebiorcow.html#P294675

[15] ZÁKON ze dne 13. dubna 2004 o omezení plateb v hotovosti. URL: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-254

цього правила на фізичну особу може бути накладено штраф у розмірі до 500 000 чеських крон, а на юридичну особу та фізичну особу, яка здійснює підприємницьку діяльність, – штраф у розмірі до 5 000 000 чеських крон (§5 Закону).

Загалом у ЄС, починаючи із 2027 року, діятиме заборона на готівкові операції, що перевищують 10 000 євро. Це рішення було прийнято Радою ЄС та Європейським Парламентом. Ліміт у 10 000 євро буде обов'язковим для всіх держав-членів ЄС, хоча держави-члени можуть встановити й нижчий поріг. У деяких сферах, таких як азартні ігри, роздрібна торгівля, продаж нерухомості, продаж предметів розкоші, банківські та фінансові операції, а також управління активами, буде вимагатися посвідчення особи для готівкових операцій від 3 000 до 10 000 євро. Крім того, нові правила також застосовуватимуться до цифрових активів, включно з криптовалютними біржами та операторами електронних гаманців[16].

2. Встановлення строків розрахунків на законодавчому рівні.

У ЄС діє Директива Європейського Парламенту та Ради 2011/7/ЄС від 16 лютого 2011 року про боротьбу із затримкою платежів у комерційних операціях[17] (далі – Директива ЄС 2011/7/ЄС), яка вимагає, щоб держави-члени забезпечували, аби строк оплати, встановлений у договорі, не перевищував 60 календарних днів, якщо інше прямо не передбачено договором, і за умови, що це не є явним зловживанням щодо кредитора, а в разі, якщо боржником є орган державної влади – 30 днів. Положення Директиви транспоновано в національне законодавство держав-членів ЄС, зокрема й держав, що не входять до єврозони.

Так, § 1963 Цивільного кодексу ***Чеської Республіки***[18] передбачає, що у випадку постачання товарів або надання послуг за винагороду, їх оплата має бути проведена протягом 30 днів:

- з дати, коли боржнику було вручено рахунок-фактуру або інше повідомлення аналогічного характеру, або;

- з дати постачання товару або надання послуги, якщо неможливо визначити дату вручення рахунку-фактури або іншого повідомлення аналогічного характеру, або якщо боржнику було доставлено рахунок-фактуру або інше повідомлення аналогічного характеру до того, як йому було надано послугу, або;

- з дати прийняття або перевірки належного виконання договору, якщо боржнику було вручено рахунок-фактуру або інше повідомлення аналогічного характеру до такого прийняття або перевірки.

Строк оплати може перевищувати 60 днів лише за умови прямої угоди та якщо це не є особливо невигідним для кредитора.

Також до зобов'язання між підприємцем та державним замовником відповідно до Закону про державні закупівлі, якщо зобов'язання передбачає

---

[16] The EU introduces new cash limits - when to expect changes. *Вебсайт 112 каналу.* URL: https://112.ua/en/es-zaprovadzue-novi-limiti-na-gotivku-koli-cekati-zmin-74126#:~:text=In%20countries%20of%20the%20European,Council%20and%20the%20European%20Parliament.

[17] Directive 2011/7/UE du Parlement européen et du Conseil du 16 février 2011 concernant la lutte contre le retard de paiement dans les transactions commerciales (refonte). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02011L0007-20110315

[18] Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník. URL: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast4

постачання товару або надання послуг державному замовнику. Сторони договору можуть відхилитися від цього строку лише за наявності прямої домовленості, якщо це виправдано характером зобов'язання, а строк оплати не має перевищувати 60 днів.

Відповідно до § 1970 Кодексу від боржника, який прострочив сплату грошового боргу, кредитор, який належним чином виконав свої договірні та законні зобов'язання, може вимагати сплати пені за прострочення, навіть якщо боржник не несе відповідальності за прострочення. Розмір пені за прострочення встановлює Уряд своєю постановою, якщо сторони не домовилися про розмір пені за прострочення. Також кредитор має право на компенсацію витрат, пов'язаних із поданням позову, у вигляді фіксованої суми, розмір якої визначається урядовою постановою. Це не впливає на право кредитора на компенсацію витрат, пов'язаних із поданням позову.

Наразі постановою Уряду Чехії[19] визначено, що розмір пені за прострочення платежу визначається щорічно на рівні ставки РЕПО (від англ. *Repurchase Agreement*), встановленої Чеським національним банком на перший день календарного півріччя, в якому відбулося прострочення, збільшеної на 8 % (§ 2), а фіксований розмір витрат, пов'язаних із поданням позову, становить 1200 чеських крон (§ 3).

Цивільний кодекс ***Угорщини***[20] встановлює, що у випадку коли сторони не визначили термін внесення оплати в договорі, така оплата має бути внесена протягом 30 днів з моменту отримання платіжного повідомлення або рахунку-фактури від бенефіціара (§ 6:130).

Оплата вважається такою, що внесена протягом 30 днів із дати настання терміну платежу кредитора, якщо:

- отримання платіжного повідомлення або рахунку-фактури передувало виконанню зобов'язань (у випадку господарського договору – завершенню процедури передачі та прийняття);

- дату отримання кредитором платіжної вимоги або рахунку-фактури неможливо чітко встановити;

- або боржник повинен виконати своє платіжне зобов'язання згідно з договором, не чекаючи платіжного повідомлення або рахунку-фактури.

Параграф 6:48 Кодексу передбачає відсотки за прострочену оплату (базова процентна ставка центрального банку, чинна на перший день календарного півріччя, на яке поширюється прострочення, або, у випадку грошового боргу, деномінованого в іноземній валюті, базова процентна ставка, визначена центральним банком-емітентом для цієї валюти, або, за відсутності такої, процентна ставка грошового ринку, з дати прострочення, навіть якщо грошовий борг був безвідсотковим).

---

[19] Nařízení vlády č. 351/2013 Sb. Nařízení vlády, kterým se určuje výše úroků z prodlení a nákladů spojených s uplatněním pohledávky, určuje odměna likvidátora, likvidačního správce a člena orgánu právnické osoby jmenovaného soudem a upravují některé otázky Obchodního věstníku, veřejných rejstříků právnických a fyzických osob a evidence svěřenských fondů a evidence údajů o skutečných majitelích. URL: https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-351

[20] 2013. évi V. Törvény a Polgári Törvénykönyvről. URL: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300005.tv#lbj0ide901

У ***Польщі*** було прийнято окремий Закон щодо протидії надмірним затримкам у комерційних операціях[21], який, залежно від розмірів боржника та кредитора, встановлює строки здійснення розрахунків між ними (табл. 2).

Табл. 2.

Боржник	Кредитор	Строк здійснення розрахунків
Сектор великого бізнесу	Сектор великого бізнесу	60 днів або більше, якщо це не є несправедливою умовою щодо кредитора
Сектор малого та середнього бізнесу	Сектор великого бізнесу	60 днів або більше, якщо це не є несправедливою умовою щодо кредитора
Сектор великого бізнесу	Сектор малого та середнього бізнесу	60 днів
Сектор малого та середнього бізнесу	Сектор малого та середнього бізнесу	60 днів або більше, якщо це не є несправедливою умовою щодо кредитора
Державна установа	Підприємець/фрилансер	30 днів
Державна установа, що здійснює діяльність як постачальник медичних послуг	Підприємець/фрилансер	60 днів

Якщо сторони комерційної угоди не встановлюють термін оплати в угоді, кредитор має право без попереднього повідомлення нарахувати встановлені законом відсотки за прострочення платежу в комерційних операціях після 30 днів із дати виконання до дати оплати. Кредитор може відмовитися від договору або розірвати договір, якщо термін оплати, зазначений у договорі, перевищує 120 днів, відраховуючи з дати видачі боржнику. Кредитор після настання терміну оплати має право на компенсацію від боржника, без попереднього повідомлення, витрат на стягнення боргу, еквівалентну сумі:

- 40 євро – коли сума заборгованості не перевищує 5000 злотих;
- 70 євро – коли розмір заборгованості перевищує 5000 злотих, але нижчий за 50 000 злотих;
- 100 євро – коли сума заборгованості дорівнює або перевищує 50 000 злотих.

Еквівалент суми такої компенсації визначається за середнім обмінним курсом євро, оголошеним Національним банком Польщі в останній робочий день місяця, що передує місяцю, в якому настало право на виплату грошової допомоги.

Отже, сукупністю встановлених правил щодо безготівкового розрахунку та щодо жорстких строків здійснення розрахунків за договорами в державах-

[21] USTAWA z dnia 8 marca 2013 r. o przeciwdziałaniu nadmiernym opóźnieniom w transakcjach handlowych. URL: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/przeciwdzialanie-nadmiernym-opoznieniom-w-transakcjach-handlowych-17972194

членах ЄС створено умови для запобігання порушенням у сфері повернення валютної виручки в тих державах, які не увійшли до єврозони.

2. Запровадження механізмів запобігання незаконному виведенню капіталу за кордон у ЄС

Щодо механізмів запобігання незаконному виведенню капіталу за кордон, що діють у державах-членах ЄС, слід зазначити, що такі механізми (крім випадків застосування обмежень, передбачених Директивою 88/361/ЄЕС) пов'язані зі скоєнням правопорушень та злочинів, зокрема шахрайства, ухилення від сплати податків та відмивання коштів.

Директива Ради (ЄС) 2016/1164 від 12 липня 2016 року, про встановлення правил протидії практикам ухилення від сплати податків, які мають безпосередній вплив на функціонування внутрішнього ринку (далі – Директива Ради (ЄС) 2016/1164)[22] передбачає низку заходів проти ухилення від сплати податків, зокрема запровадження податку на виїзд.

Платник податків зобов'язаний сплатити податок у розмірі, що відповідає ринковій вартості переданих активів на момент їх вибуття, зменшеній на їх податкову вартість, у разі настання будь-якої з таких обставин:

- платник податків переводить активи зі свого головного офісу до свого постійного представництва в іншій державі-члені або у третій країні, якщо держава-член головного офісу більше не має права оподатковувати передані активи;

- платник податків переводить активи зі свого постійного представництва в державі-члені до свого головного офісу або іншого постійного представництва в іншій державі-члені або у третій країні, якщо держава-член постійного представництва більше не має права оподатковувати передані активи;

- платник податків переносить свою податкову резиденцію до іншої держави-члена або до третьої країни, за винятком тих активів, які залишаються фактично пов'язаними з постійним представництвом у першій державі-члені;

- платник податків переводить діяльність, що здійснюється його постійним представництвом, із держави-члена до іншої держави-члена або до третьої країни, якщо держава-член постійного представництва більше не має права оподатковувати передані активи.

Із питаннями запобігання ухиленню від сплати податків пов'язана також ***Директива Ради 2011/16/ЄС від 15 лютого 2011 року про адміністративну співпрацю у сфері оподаткування та про скасування Директиви 77/799/ЄЕС*** (далі – Директива 2011/16/ЄС)[23]. Питання застосування Директиви 2011/16/ЄС були проаналізовані Дослідницькою службою Верховної Ради України[24].

---

[22] Consolidated text: Council Directive (EU) 2016/1164 of 12 July 2016 laying down rules against tax avoidance practices that directly affect the functioning of the internal market. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02016L1164-20220101

[23] Consolidated text: Council Directive 2011/16/EU of 15 February 2011 on administrative cooperation in the field of taxation and repealing Directive 77/799/EEC. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02011L0016-20240101

[24] Аналітична записка з питань порівняльного законодавства, що регулює процедури міждержавного обміну інформацією та оподаткування доходів, отриманих із використанням цифрових платформ. *Вебсайт*

У сфері запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму в Європейському Союзі було ухвалено низку актів вторинного законодавства, які згодом були імплементовані державами-членами.

Директива Європейського Парламенту і Ради 2015/849/ЄС від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, про внесення змін до Регламенту (ЄС) Європейського Парламенту і Ради 648/2012 про скасування Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/60/ЄС та Директиви Комісії 2006/70/ЄС (далі – Директива 2015/849)[25] спрямована на боротьбу з такими загрозами, як відмивання коштів, приховування доходів, отриманих злочинним шляхом, та спрямування коштів, отриманих легальним чи нелегальним шляхом, на терористичні цілі. Вона передбачає види фінансових операцій та суб'єктів, на яких поширюється фінансовий контроль із боку держав-членів ЄС.

Директива 2015/849 вимагає оцінки ризиків відмивання коштів, на підставі якої допускається звуження або розширення як кола суб'єктів, так і видів фінансової діяльності, на які поширюється її дія. Водночас держави-члени ЄС зобов'язані встановити в національному законодавстві максимальний поріг на одного клієнта та на одну транзакцію, який має бути достатньо низьким, щоб гарантувати, що відповідні види транзакцій є неефективним методом відмивання грошей або фінансування тероризму, і загалом не повинен перевищувати 1 000 євро та 5 % від загального доходу відповідної фізичної або юридичної особи.

Директива 2018/843/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 30 травня 2018 року про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання коштів або фінансування тероризму, а також про внесення змін до директив 2009/138/ЄС та 2013/36/ЄС (далі – Директива 2018/843)[26] доповнює правове регулювання щодо запобігання злочинним практикам відмивання коштів / фінансування тероризму, розширюючи коло суб'єктів, на яких поширюється відповідне регулювання, та посилюючи вимоги щодо прозорості даних про бенефіціарів та заборони анонімних рахунків.

Директива 2018/1673/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2018 року про боротьбу з відмиванням грошей кримінально-правовими засобами (далі – Директива 2018/1673)[27] встановлює правила щодо кваліфікації діянь як кримінальних правопорушень та санкції у сфері запобігання

Дослідницької служби Верховної Ради України. URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/econ_fin_policy/analytical_notes-fpol/74195.html

[25] Directive 2015/849/EU of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation 648/2012/EU of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2015/849/oj/eng

[26] Directive 2018/843/EU of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive 2015/849/EU on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, and amending Directives 2009/138/EC and 2013/36/EU. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/843/oj/eng

[27] Directive 2018/1673/EU of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on combating money laundering by criminal law. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/1673/oj/eng

відмиванню коштів. Держави-члени ЄС мають вживати необхідних заходів для забезпечення того, щоб посібництво, підбурювання та спроба вчинення відповідного діяння каралися як кримінальний злочин із встановленням терміну позбавлення волі не менше ніж чотири роки.

Щодо правопорушників-юридичних осіб, Директива 2018/1673 передбачає можливість встановлення державами-членами штрафів та інших санкцій, зокрема таких як позбавлення права на отримання державних виплат або допомоги; тимчасове або постійне позбавлення доступу до державного фінансування, включаючи тендерні процедури, гранти та концесії; тимчасова або постійна заборона на здійснення комерційної діяльності; взяття під судовий нагляд; судове рішення про ліквідацію; тимчасове або остаточне закриття закладів, які використовувалися для вчинення правопорушення. Також передбачається можливість заморожування або конфіскації доходів, отриманих шляхом скоєння встановлених злочинів та засобів, які використовувалися для їх вчинення або для сприяння у їх вчиненні.

Директива (ЄС) 2019/713 Європейського Парламенту та Ради від 17 квітня 2019 року про боротьбу з шахрайством та підробкою безготівкових платіжних засобів та заміну Рамкового рішення Ради 2001/413/ЮНА (далі – Директива 2019/713)[28] встановлює мінімальні правила щодо визначення кримінальних правопорушень та санкцій у сферах шахрайства та підробки безготівкових платіжних засобів. Вона сприяє запобіганню таким правопорушенням, а також наданню допомоги та підтримки жертвам.

Директива (ЄС) 2017/1371 Європейського Парламенту та Ради від 5 липня 2017 року про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу, кримінально-правовими засобами (далі – Директива 2017/1371)[29] встановлює мінімальні правила щодо визначення кримінальних правопорушень і санкцій у сфері боротьби з шахрайством та іншою незаконною діяльністю, що шкодить фінансовим інтересам Союзу. Її метою є посилення захисту від кримінальних правопорушень, які впливають на ці інтереси, відповідно до acquis ЄС у зазначеній сфері.

Директива 2019/1153/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 20 червня 2019 року про встановлення правил, що сприяють використанню фінансової та іншої інформації для запобігання окремим кримінальним злочинам, їх виявлення, розслідування або кримінального переслідування та про скасування Рішення Ради 2000/642/ЮВС (далі – Директива 2019/1153)[30] регулює питання покращення доступу до інформації для підрозділів фінансової розвідки (далі – ПФР) та інших компетентних державних органів (зокрема офісів із повернення активів), відповідальних за запобігання та виявлення злочинних практик, пов'язаних із відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, а

[28] Directive (EU) 2019/713 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on combating fraud and counterfeiting of non-cash means of payment and replacing Council Framework Decision 2001/413/JHA. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/713/oj/eng

[29] Directive (EU) 2017/1371 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2017 on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2017/1371/oj/eng

[30] Directive 2019/1153/EU of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 laying down rules facilitating the use of financial and other information for the prevention, detection, investigation or prosecution of certain criminal offences, and repealing Council Decision 2000/642/JHA. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1153/oj/eng

також за проведення фінансових розслідувань та покращення співробітництва між такими органами.

Регламент 2018/1672/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2018 року про контроль над готівкою, яка ввозиться або вивозиться із Союзу, і скасування Регламенту (ЄС) 1889/2005 (далі – Регламент 2018/1672) та імплементаційний Регламент Комісії 2021/776/ЄС від 11 травня 2021 року, що встановлює шаблони для певних форм, а також технічні правила для ефективного обміну інформацією відповідно до Регламенту 2018/1672/ЄС Європейського Парламенту та Ради про контроль над введенням готівки або вихід із Союзу та скасування Регламенту 2018/1672[31], як і попередні нормативно-правові акти, спрямовані на боротьбу з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму і встановлюють правила контролю за ввезенням до / вивезенням із ЄС готівкових коштів. У статті 3 Регламенту 2018/1672 встановлюється, що особи, які перевозять готівку номіналом понад 10 000 євро зобов'язані декларувати та надавати цю готівку для контролю компетентним органам держави-члена ЄС, через яку вони в'їжджають до / виїжджають із ЄС. За аналогічними правилами має здійснюватися декларування готівкових коштів, що переміщуються без супроводу фізичних осіб.

Отриману при декларуванні інформацію компетентні органи повинні реєструвати та передавати до відповідного органу держави-члена, в якій вона була отримана, а також здійснювати обмін такою інформацією з відповідними органами інших держав-членів ЄС, Комісією та за необхідності – із третіми країнами.

Регламент 2023/1113/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 31 травня 2023 року про інформацію, що супроводжує перекази коштів і певних криптоактивів, та про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 (далі – Регламент 2023/1113)[32] регулює питання відстеження грошових переказів та окремих видів криптоактивів, а також встановлює вимоги до криптопосередників застосовувати юридичні процедури для запобігання відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Зокрема, Регламент (ЄС) 2023/1113 встановлює правила: по-перше, щодо інформації, яка має супроводжувати перекази коштів у будь-якій валюті, а також перекази криптоактивів – зокрема дані про платників та одержувачів; по-друге, щодо внутрішньої політики впровадження обмежувальних заходів у сфері фінансового контролю. Дія Регламенту поширюється на випадки, коли щонайменше один із постачальників платіжних послуг або послуг, пов'язаних із криптоактивами, зареєстрований чи має офіс у Європейському Союзі.

Законодавство ЄС транспоновано в національне законодавство держав-членів. Так, у ***Болгарії*** вимоги Директиви 2016/1164 транспоновано в Закон про податок на прибуток підприємств від 1 січня 2007 року[33]. Закон містить розділ

[31] Regulation 2018/1672/EU of the European Parliament and of the Council of 23 October 2018 on controls on cash entering or leaving the Union and repealing Regulation 1889/2005/EC. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2018/1672/oj/eng

[32] Regulation 2023/1113/EU of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on information accompanying transfers of funds and certain crypto-assets and amending Directive 2015/849/EU. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1113/oj/eng

[33] Закон за корпоративното подоходно облагане в сила от 01.01.2007 г. URL: https://lex.bg/laws/ldoc/2135540562

четвертий щодо запобігання ухиленню від сплати податків, який передбачає, що у випадку укладання угод на умовах, виконання яких призводить до ухилення від сплати податків, база оподаткування визначається без урахування цих угод, а врахуванню підлягає база оподаткування, яка була б отримана при здійсненні звичайної операції відповідного виду за ринковими цінами і спрямована на досягнення того самого економічного результату, але водночас не призводить до ухилення від сплати податків. Крім того, ухиленням від оподаткування вважається: 1) значне перевищення кількості матеріалів, сировини та інших виробничих витрат над звичайним для такого роду діяльності, коли таке перевищення не обумовлене об'єктивними причинами; 2) укладання договорів про позику або про безоплатне надання для користування матеріальних або нематеріальних благ; 3) отримання або надання кредитів із процентною ставкою, що відрізняється від ринкової на момент укладення угоди, а також списання чи виплата власним коштом кредитів, не пов'язаних із основною діяльністю; 4) нарахування винагород чи відшкодувань за послуги, які не були фактично надані. Коли за допомогою уявної угоди приховується інша угода, податкове зобов'язання визначається за умовами прихованої угоди.

Для запобігання виведенню активів із метою ухилення від оподаткування Закон від 1 січня 2007 року також містить положення щодо визначення податкового фінансового результату при перенесенні місця ведення бізнесу; правил оподаткування контрольованих іноземних компаній; та у випадках використання так званих «гібридних невідповідностей» для ухилення від оподаткування тощо.

У ***Польщі*** у 2017 році внесено зміни до Закону про податок на доходи фізичних осіб, Закону про податок на доходи юридичних осіб, Закону про фіксований податок на доходи фізичних осіб та до Податкового кодексу.

Зокрема, Закон про податок на доходи юридичних осіб[34] містить застереження щодо використання гібридних фінансових інструментів як способу ухилення від сплати податку, визначає умови для виключення права на врахування у витратах, які дають право на отримання доходу, тих витрат, що підлягають відрахуванню без оподаткування. Крім того, встановлюються підстави для виключення права на віднесення до витрат, що дають право на отримання доходу, або на зменшення доходів (прибутків) на суму збитків.

У Литві транспонування нормативного регулювання ЄС щодо протидії незаконному виведенню капіталу через ухилення від сплати податків відбулося шляхом внесення змін до Закону про податок на прибуток підприємств від 20 грудня 2001 року[35]. Зокрема, відтворюючи положення Директиви 2016/1164, Закон вводить поняття контрольованого іноземного суб'єкта господарювання, що підлягає оподаткуванню в Литовській Республіці.

У Законі від 20 грудня 2001 року наголошується, що під час розрахунку податку на прибуток підприємств не повинні враховуватися фіктивні домовленості, укладені з метою отримання незаконної податкової вигоди.

---

[34] Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19920210086/U/D19920086Lj.pdf

[35] Lietuvos respublikos pelno mokesčio įstatymas. URL: https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.157066/asr

Зазначається, що домовленості можуть вважатися фіктивними, якщо вони були укладені всупереч переконливим комерційним причинам, які відображають економічну реальність.

Закон також транспонує положення Директиви 2016/1164 щодо визначення правил розрахунку та оподаткування «позитивного» доходу. Зокрема встановлюється, що позитивним вважається дохід контрольованого іноземного суб'єкта або його частина, що включається до доходу литовського суб'єкта господарювання. «Позитивний» дохід оподатковується в Литовській Республіці, якщо: 1) контрольована іноземна юридична особа зареєстрована на території Республіки; 2) пасивний дохід контрольованої іноземної юридичної особи перевищує 1/3 від загального доходу цієї компанії за податковий період; 3) фактичний податок на прибуток підприємств контрольованої іноземної особи, розрахований із її доходу відповідно до правил оподаткування прибутку підприємств в іноземній державі її реєстрації, становить менше ніж 50 відсотків від фактичного податку на прибуток підприємств, який би був розрахований із доходу такої компанії відповідно до положень цього Закону. При застосуванні цього пункту не враховується дохід, отриманий контрольованою іноземною особою через постійне представництво в іншій іноземній державі, що не оподатковується в іноземній державі, в якій зареєстрована або іншим чином організована контрольована іноземна особа. Під час застосування цього пункту до «позитивного» доходу включається лише пасивний дохід контрольованої іноземної особи (тобто відсотки та інші доходи, отримані від фінансових активів; роялті та будь-які інші доходи від інтелектуальної власності; доходи від розподіленого прибутку (включно з дивідендами); дохід від страхової та фінансової діяльності тощо).

3. Міжнародне співробітництво у сфері зовнішньоекономічної діяльності в частині повернення валютної виручки та запобігання незаконному виведенню капіталу за кордон

Умовно міжнародне співробітництво у цій сфері можна розділити на такі напрями:

- обмін інформацією та досвідом;
- укладення двосторонніх та багатосторонніх угод;
- участь у профільних міжнародних організаціях чи взаємодія з ними й адаптація розроблених та застосовуваних ними стандартів;
- участь у проведенні спеціальних операцій із запобігання злочинам у фінансовій та суміжних сферах;
- фінансовий моніторинг руху валютних коштів.

Прикладами міжнародних організацій, які борються з незаконним виведенням капіталу за кордон (незаконними фінансовими потоками) є:

- Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), яка встановлює стандарти міжнародних дій проти відмивання грошей та фінансування тероризму;
- Глобальний форум із питань прозорості та обміну інформацією для податкових цілей, який встановлює стандарти автоматичного обміну

інформацією про фінансові рахунки, зокрема для виявлення справжніх власників анонімних юридичних структур;

- Інклюзивна рамка Організації економічного співробітництва та розвитку щодо розмивання податкової бази та виведення прибутку з-під оподаткування (Base erosion and Profit Shifting – BEPS), яка бореться з ухиленням від сплати податків шляхом покращення узгодженості міжнародних податкових правил та розв'язання нових податкових проблем, що виникають внаслідок цифровізації економіки;

- Ініціатива прозорості видобувної промисловості (EITI), яка сприяє відкритому та підзвітному управлінню природними ресурсами, а також у суміжних сферах[36].

Найповнішим багатостороннім інструментом, доступним для всіх форм податкового співробітництва з метою боротьби з ухиленням від сплати податків, наразі є Конвенція про взаємну адміністративну допомогу в податкових питаннях[37], яка була розроблена спільно Організацією економічного співробітництва і розвитку (далі – ОЕСР) та Радою Європи у 1988 році та змінена у 2010 році. Станом на сьогодні в ній беруть участь понад 150 юрисдикцій, у зокрема 17, охоплених територіальним розширенням. До складу учасників входить широкий спектр держав: усі країни G20, усі країни БРІКС, усі держави - члени ОЕСР, а також фінансові центри та країни, що розвиваються.

Common Standard on Reporting and Due Diligence for Financial Account Information (CRS) або Загальний стандарт звітності та належної перевірки інформації про фінансові рахунки (далі − Загальний стандарт звітності CRS або Стандарт CRS) – це міжнародний стандарт, схвалений ОЕСР 15 липня 2014 року, що вимагає від країн, які його імплементують, здійснювати збір інформації від фінансових установ про фінансові рахунки власників рахунків та щорічно на автоматичній основі обмінюватись такою інформацією з юрисдикціями-партнерами з обміну в межах Багатосторонньої угоди компетентних органів про автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки (Multilateral Competent Authority Agreement on Automatic Exchange of Financial Account Information[38]. Друге видання 2017 року Стандарту щодо автоматичного обміну інформацією про фінансові рахунки для податкових цілей [39] містить Модель угоди компетентного органу (CAA) для автоматичного обміну інформацією CRS, текст CRS, коментарі до CAA та CRS; та посібник користувача CRS XML Schema.

Деякі засади міжнародного співробітництва в межах ЄС, передбачені директивами ЄС, наведено в табл. 3.

---

[36] The IMF and the Fight Against Illicit Financial Flows. *Website of the International Monetary Fund*. URL: https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2023/Fight-against-illicit-financial-flows#:~:text=Illicit%20financial%20flows%20refer%20to,use%20(e.g.%20terrorist%20financing)

[37] Convention on mutual administrative assistance in tax matters. *Website of the OESD*. URL: https://www.oecd.org/en/topics/convention-on-mutual-administrative-assistance-in-tax-matters.html

[38] Загальний стандарт звітності CRS (eng.). *Вебсайт Державної податкової служби України.* URL: https://tax.gov.ua/baneryi/crs/standart/768087.html

[39] Standard for Automatic Exchange of Financial Account Information in Tax Matters, Second Edition. *Website of the OESD*. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2017/03/standard-for-automatic-exchange-of-financial-account-information-in-tax-matters-second-edition_g1g73eb6/9789264267992-en.pdf

Табл. 3.

№ пп	Директива Європейського Парламенту і Ради	Положення, що впливають на міжнародне співробітництво
1.	Директива Європейського Парламенту і Ради 2015/849/ЄС від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму, про внесення змін до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 648/2012 та про скасування Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/60/ЄС та Директиви Комісії 2006/70/ЄС	Держави-члени повинні надавати Комісії, Європейській Бізнес Асоціації та іншим державам-членам доступ до своїх результатів оцінювання ризиків. Стислий виклад оцінювання повинен бути загальнодоступним. Держави-члени повинні забезпечити дозвіл на обмін інформацією, вимагати від компетентних органів дієвого моніторингу і вжиття заходів для забезпечення відповідності цій Директиві. Для співпраці, зокрема обміну інформацією, держави-члени повинні повідомити Комісії список компетентних органів. Директива встановлює обов'язковість обміну інформацією між: компетентними органами, які здійснюють нагляд за кредитними та фінансовими установами в державі-члені; компетентними органами, які здійснюють нагляд за кредитними і фінансовими установами в різних державах-членах відповідно до цієї Директиви або інших законодавчих актів. Держави-члени повинні дозволити своїм національним компетентним органам, які здійснюють нагляд укладати угоди про співпрацю та обмін конфіденційною інформацією з компетентними органами третіх країн.
2.	Директива 2018/843/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 30 травня 2018 року про внесення змін до Директиви (ЄС) 2015/849 про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму та про внесення змін до директив 2009/138/ЄС і 2013/36/ЄС	Стосовно кредитних і фінансових установ держави-члени повинні забезпечити співробітництво компетентних органів держави-члена, де знаходиться материнська компанія, з компетентними органами держави-члена, де знаходяться компанії, які є частиною групи. Встановлюється взаємодія та співробітництво між органами фінансової розвідки держав щодо: - доступу до інформації та можливості обміну нею без перешкод, зокрема через належну співпрацю із правозастосовчими органами; - можливості отримання інформації на запит іншого органу фінансової розвідки та обміну інформацією. Держави-члени не повинні забороняти або встановлювати необґрунтовані чи неналежні обмежувальні умови для обміну інформацією чи надання допомоги. Для сприяння співпраці держави-члени повинні повідомити Комісії список компетентних органів, забезпечити актуальність інформації, наданої Комісії. Розбіжності в національному праві не мають заважати здатності органів фінансової розвідки надавати допомогу іншому органу фінансової

		розвідки й не повинні обмежувати обмін, розповсюдження та використання інформації. До трирічного звіту Комісії про імплементацію Директиви, що подається до Європейського Парламенту та Ради, зокрема включаються дані про міжнародну співпрацю та обмін даними між компетентними органами та органами фінансової розвідки держав-членів.
3.	Директива 2018/1673/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2018 року про боротьбу з відмиванням грошей кримінально-правовими засобами	У своїх діях Союз повинен враховувати рекомендації Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) та документи інших міжнародних організацій та органів, що займаються боротьбою з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Як підписант Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, Союз повинен імплементувати вимоги цієї Конвенції. У кримінальних провадженнях щодо відмивання грошей держави-члени повинні надавати одна одній якомога ширшу допомогу та забезпечувати ефективний та своєчасний обмін інформацією відповідно до національного законодавства та чинної правової бази Союзу.
4.	Директива 2019/1153/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 20 червня 2019 року про встановлення правил, що сприяють використанню фінансової та іншої інформації для запобігання окремим кримінальним злочинам, їх виявлення, розслідування або кримінального переслідування, та про скасування Рішення Ради 2000/642/ЮВС	Держави-члени повинні забезпечити доступність інформації з централізованих реєстрів банківських рахунків через єдину точку доступу до реєстрів банківських рахунків (BAR), розроблених Комісією відповідно до статті 114 ДФЄС. До єдиної точки доступу BAR надається доступ лише підрозділам фінансової розвідки (ПФР), а також органам, компетентним у запобіганні, виявленні, розслідуванні або переслідуванні кримінальних злочинів BAR. Директива відповідає Плану дій із формування комплексної політики Союзу у сфері запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, прийнятому Комісією у травні 2020 року[40], який передбачає, що загальносоюзний взаємозв'язок централізованих реєстрів банківських рахунків є необхідним для сприяння транскордонній співпраці.
5.	Директива Ради 2011/16/ЄС від 15 лютого 2011 року про адміністративну співпрацю у сфері оподаткування та про скасування Директиви 77/799/ЄЕС	Компетентний орган кожної держави-члена повідомляє компетентному органу будь-якої іншої держави-члена інформацію щодо резидентів останньої за всіма категоріями доходів і капіталу у розумінні національного законодавства держави-члена.

[40] COMMUNICATION FROM THE COMMISSION on an Action Plan for a comprehensive Union policy on preventing money laundering and terrorist financing. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=PI_COM:C(2020)2800

		Автоматичний обмін інформацією повинен здійснюватися з використанням стандартного комп'ютерного формату.
7.	Директива (ЄС) 2019/713 Європейського Парламенту та Ради від 17 квітня 2019 року про боротьбу з шахрайством та підробкою безготівкових платіжних засобів та заміну Рамкового рішення Ради 2001/413/ЈНА	Інструменти розслідування у справах, пов'язаних з організованою злочинністю або іншими серйозними злочинами, повинні бути доступні компетентним органам у всіх державах-членах. Національні органи, що розслідують або здійснюють кримінальне переслідування за правопорушення, повинні бути уповноважені співпрацювати з іншими національними органами в тій самій державі-члені та їхніми колегами в інших державах-членах. Держави-члени повинні мати можливість використовувати наявні мережі оперативних контактних пунктів, такі як та, що створена Директивою 2013/40/ЄС. Контактні пункти повинні надавати ефективну допомогу, обмін відповідною інформацією та наданню технічних консультацій або юридичної інформації. У дуже термінових та серйозних випадках держави-члени повинні інформувати Агентство Європейського Союзу із співробітництва у сфері правоохоронної діяльності (Європол). Комісія ретельно оцінює створення державами-членами ефективних систем онлайн-повідомлення про шахрайство та стандартизованих шаблонів звітності на рівні Союзу.
8.	Директива (ЄС) 2017/1371 Європейського Парламенту та Ради від 5 липня 2017 року про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу, кримінально-правовими засобами	Директива передбачає відповідні положення щодо співпраці з метою забезпечення ефективних дій проти кримінальних правопорушень, що впливають на фінансові інтереси Союзу, включно з обміном інформацією між державами-членами та Комісією, а також технічну та оперативну допомогу, що надається Комісією компетентним національним органам для координації їхніх розслідувань. Рахункові палати та аудитори, відповідальні за аудит бюджетів установ, органів, служб та агентств Союзу, повинні розкривати Європейському бюро з боротьби з шахрайством (OLAF) та іншим компетентним органам будь-які факти, які можуть бути кваліфіковані як кримінальне правопорушення, і держави-члени мають забезпечити, щоб національні органи аудиту робили те саме. Комісія та, в разі потреби, Євроюст надають технічну й оперативну допомогу, необхідну компетентним національним органам для забезпечення координації їхніх розслідувань. Компетентні органи держав-членів можуть обмінюватися інформацією з Комісією. Не обмежуючи дії національного законодавства щодо доступу до інформації, держава-член, передаючи таку інформацію Комісії, може встановити конкретні

		умови її використання як Комісією, так і іншою державою-членом, якій ця інформація передається.

Слід також зазначити, що регулювання міжнародного співробітництва, зокрема в межах ЄС, постійно вдосконалюється. Так, у 2024 році створено спеціальний Орган з питань боротьби з відмиванням грошей – Anti Money-Laundering Authority[41] (далі – AMLA). Це рішення було закріплене Регламентом (ЄС) 2024/1620 Європейського Парламенту та Ради від 31 травня 2024 року42 про створення Органу з питань боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму (далі – Регламент). У наведеному Регламенті зазначено, що досвід роботи в межах чинної системи боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, яка значною мірою залежить від національного впровадження відповідних заходів, виявив недоліки не лише щодо ефективного функціонування цієї системи ЄС, але й щодо інтеграції міжнародних рекомендацій. Цим обумовлена потреба у створенні єдиного, але децентралізованого органу, який буде наділений повноваженнями для боротьби з відмиванням грошей у межах всього Європейського Союзу. Статтею 6 Регламенту AMLA наділений повноваженнями застосовувати адміністративні заходи та накладати грошові санкції за невиконання рішень, прийнятих органом. Також AMLA має повноваження видавати інструкції та рекомендації, видавати обов'язкові рішення тощо. Важливим завданням вищезазначеного органу є координація діяльності підрозділів фінансової розвідки шляхом, зокрема, обміну інформацією щодо транскордонних справ, здійснення розширеного аналізу даних. Безпосередній нагляд за фінансовими суб'єктами планується розпочати до 2027 року. До цього часу здійснюється набір персоналу, формування баз даних та оцінка майбутніх потреб.

Результатом міжнародного співробітництва в межах Конференції ООН з торгівлі та розвитку (далі – ЮНКТАД) стали Концептуальна основа для статистичного вимірювання незаконних фінансових потоків[43] та Методичні рекомендації щодо вимірювання податкових та комерційних незаконних фінансових потоків[44].

У лютому 2025 року ЮНКТАД провела у Женеві Спільний семінар з питань вимірювання та політики, в якому взяли участь 30 експертів, а також представники академічних та дослідницьких інститутів.

Результати, представлені на семінарі, продемонстрували високі ризики міждержавного фінансування, пов'язані з торгівлею сировиною, такою як золото, марганець, мідь та уран, а також сирою нафтою та сільськогосподарською продукцією. У деяких країнах було виявлено значне

[41] AMLA web-site. URL: https://www.amla.europa.eu/index_en

[42]Regulation (EU) 2024/1620 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 establishing the Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism and amending Regulations (EU) No 1093/2010, (EU) No 1094/2010 and (EU) No 1095/2010 (Text with EEA relevance). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1620

[43] Conceptual framework for the statistical measurement of illicit financial flows. *Website of the UN Trade and Development (UNCTAD).* URL: https://unctad.org/publication/conceptual-framework-statistical-measurement-illicit-financial-flows

[44] Methodological guidelines to measure tax and commercial illicit financial flows - Methods for pilot testing. *Website of the UN Trade and Development (UNCTAD).* URL: https://unctad.org/publication/methodological-guidelines-measure-tax-and-commercial-illicit-financial-flows-methods

заниження цін на окремі критично важливі мінерали, зокрема мідь і кобальт. На семінарі було відзначено, що міжвідомча співпраця є ключовою у відстеженні та боротьбі з незаконними фінансовими потоками. Інституціоналізація платформ, зокрема національних механізмів координації, технічних робочих груп або створення спеціального підрозділу з боротьби з незаконними фінансовими потоками, зміцнює як процес вимірювання, так і ширше управління даними щодо таких потоків. Ці структури підвищують прозорість і допомагають розв'язувати такі проблеми, як відсутність угод про обмін даними та обмеження конфіденційності, технічні проблеми, пов'язані з охопленням даних, їх якістю та сумісністю. Вирішальне значення для ефективного відстеження та боротьби з незаконними фінансовими потоками має розвиток потенціалу ключового персоналу, а також прийняття глобальних стандартів звітності щодо незаконних фінансових потоків та зміцнення правових та інституційних рамок на національному рівні[45].

Слід зазначити, що Україна бере активну участь у міжнародному співробітництві у сфері зовнішньоекономічної діяльності, зокрема в частині, що стосується питань повернення валютної виручки та запобігання незаконному виведенню капіталу за кордон[46].

4. Юридична відповідальність за неповернення валютної виручки та незаконне виведення капіталу за кордон

Питання юридичної відповідальності у сферах повернення валютної виручки та запобігання незаконному виведенню капіталу за кордон вирішуються як на рівні національного законодавства, так і на рівні права ЄС. Як приклади останнього можна навести директиви щодо криміналізації певних правопорушень, зокрема Директива 2017/1371, Директива 2019/713 та Директива 2018/1673. Так, статтею 5 Директиви 2018/1673 передбачається, що правопорушення у згаданих вище сферах мають каратися позбавленням волі терміном не менше ніж чотири роки.

Приклади імплементації вимог названих директив, а також відповідальності за ухилення від сплати податків у державах, де воно криміналізоване, наведено в табл. 4.

---

[45] Measuring illicit financial flows for stronger domestic resources. *Website of the UN Trade and Development (UNCTAD).* URL: https://sdgpulse.unctad.org/illicit-financial-flows/

[46] Міжнародні податкові відносини. *Вебсайт Міністерства фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/international-tax-relations; Міжнародна діяльність. *Вебсайт Державної служби фінансового моніторингу України.* URL: https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/mizhnarodne-spivrobitnictvo/mizhnarodna-dijalnist; Міжнародна взаємодія та транскордонний обмін інформацією. *Вебсайт Агентства з розшуку та менеджменту активів (АРМА).* URL: https://arma.gov.ua/international_cooperation

Табл. 4.

Вид правопорушення	Німеччина	Франція	Іспанія
Шахрайство	Кримінальний кодекс (StGB): §263[47] Шахрайство. *Позбавлення волі строком до 5 років або штраф.*	Кримінальний кодекс (Code pénal): Стаття 313-1[48]. *Позбавлення волі строком до 5 років та штраф у розмірі 375 000 євро.*	Кримінальний кодекс (del Código Penal): Стаття 248[49]. *Позбавлення волі строком від 6 місяців до 3 років.*
Ухилення від сплати податків	Податковий кодекс (AO): §370[50] Ухилення від сплати податків. *Позбавлення волі строком до 5 років або штраф.*	Загальний податковий кодекс (Code général des impôts): Стаття 1741[51]. *Позбавлення волі строком до 5 років та штраф 500 000 євро, розмір якого може бути збільшений до подвійного розміру доходу від правопорушення.*	Кримінальний кодекс (del Código Penal): Стаття 305[52]. *Позбавлення волі строком від 1 до 5 років та штрафом у розмірі до шестикратної суми несплаченої суми.*
Відмивання коштів	Кримінальний кодекс (StGB): §261[53] Відмивання коштів. *Позбавлення волі строком до 5 років або штраф.*	Кримінальний кодекс (Code pénal): Стаття 324-1[54]. *Позбавлення волі строком до 5 років та штраф у розмірі 375 000 євро.*	Кримінальний кодекс (del Código Penal): Стаття 301[55]. *Позбавлення волі строком від 6 місяців до 6 років та штрафом від одного до трьох розмірів вартості майна.*

[47] Strafgesetzbuch (StGB) § 263 Betrug. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/__263.html
[48] «Article 313-1 - Code pénal». URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006418192
[49] Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal. URL: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444
[50] Abgabenordnung (AO) § 370 Steuerhinterziehung. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/ao_1977/__370.html
[51] Article 1741 - Code général des impôts. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000037526294/2018-10-25
[52] Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal. URL: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444
[53] Strafgesetzbuch (StGB) § 261 Geldwäsche. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/__261.html
[54] Article 324-1 - Code pénal. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000051743092
[55] Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal. URL: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444

Зазначені в таблиці статті передбачають тяжче покарання в разі наявності обтяжувальних обставин (ухилення від сплати податків у особливо великих розмірах, скоєння злочину групою осіб тощо).

Стаття 14 Регламенту 2018/1672 передбачає, що кожна держава-член запроваджує штрафи, які застосовуються в разі невиконання зобов'язання декларувати готівку. Такі штрафи повинні бути ефективними, пропорційними та стримувальними.

Приклади імплементації наведеної норми в національне законодавство наведено в табл. 5.

Табл. 5.

Держава	Правове регулювання
Італія	Стаття 6 Законодавчого указу № 195 (DECRETO LEGISLATIVO 19 novembre 2008, n. 195)[56]: *Невиконання зобов'язань щодо звітності карається штрафом від 25 % до 100 % від суми, що перевищує поріг. Штраф не може бути менший за 500 євро та більший за 1 000 000 євро.*
Німеччина	§ 31a Закону про митне адміністрування (ZollVG)[57]: *Будь-яка особа, яка порушує Регламент (ЄС) 2018/1672 може бути покарана штрафом у розмірі до одного мільйона євро.*
Франція	Стаття L152-4 Валютного та фінансового кодексу (Code monétaire et financier)[58]: *Невиконання зобов'язань щодо звітності карається штрафом у розмірі 50 % від суми готівки, з якою пов'язане правопорушення або спроба правопорушення.*

Юридичну відповідальність порушення щодо обмежень готівкового обігу встановлено в окремих державах (Чехія, Болгарія) як адміністративну відповідальність у вигляді штрафу для фізичних та юридичних осіб, водночас у Польщі такої відповідальності не передбачено.

За несвоєчасні розрахунки за поставлені товари (послуги) встановлено цивільну відповідальність, зокрема в межах транспозиції положень Директиви ЄС 2011/7/ЄС.

[56] DECRETO LEGISLATIVO 19 novembre 2008, n. 195. URL: https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:2008-11-19;195

[57] Zollverwaltungsgesetz (ZollVG) § 31a Bußgeldvorschriften. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/zollvg/__31a.html

[58] Article L152-4 - Code monétaire et financier. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000042623747

5. Шляхи удосконалення законодавства України в контексті приведення у відповідність до стандартів ЄС

Формуючи рекомендації щодо необхідності удосконалення українського законодавства в частині, що стосується правового врегулювання питань повернення валютної виручки та запобігання незаконному виведенню капіталу за кордон, необхідно, найперше, виходити з євроінтеграційних прагнень України. Слід зазначити також, що будь-які невиправдані (а іноді й виправдані) обмеження вільного руху капіталу не сприяють інвестиційній привабливості країни. Так, серед переваг скасування контролю за рухом капіталу в Греції називалися: повернення до країни коштів, розміщених в іноземних банках через побоювання щодо можливого виходу Греції з ЄС або загального банкрутства держави; зміцнення грецьких банків і збільшення обсягів кредитування для відновлення економіки; повернення до усталених і прозорих правил здійснення розрахунків; залучення реальних інвестицій; підвищення кредитного рейтингу Греції; відновлення динаміки грецького експорту[59].

Зрозуміло, що в умовах воєнного стану Україна вимушена використовувати заходи, передбачені статтями 12-13 Закону України «Про валюту і валютні операції»[60]. Однак Національний банк України продовжує рух у напрямі лібералізації заходів, передбачених Положенням про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті[61] та Постановою «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану»[62]. Водночас у грудні 2024 року українські банки за координації банківських асоціацій підписали Меморандум про забезпечення прозорості функціонування ринку платіжних послуг[63].

У Звіті в межах Пакета розширення Європейського Союзу 2024 року (далі – Звіт)[64] відзначається прогрес України, зокрема завдяки прийняттю законодавства, що криміналізує масштабну контрабанду товарів, оновленню законів, що посилюють фінансові розслідування та заходи проти відмивання грошей, а також прийняттю плану дій щодо реалізації загального стратегічного плану реформи правоохоронної системи (OAS AP). Водночас зауважено, що рекомендації Комісії 2023 року були виконані частково й залишаються чинними.

Серед позитивних аспектів Комісія відзначила оновлення Закону про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом; вдосконалення процедури відстеження та повернення

---

[59] Five Ways Greece Will Benefit from the Lifting of Capital Controls. *Website of the Greek Reporter*. URL: https://greekreporter.com/2019/08/27/five-ways-greece-will-benefit-from-the-lifting-of-capital-controls/

[60] Про валюту і валютні операції : Закон України від 21 червня 2018 року № 2473-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text

[61] Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті : затверджено Постановою Правління Національного банку України від 02 січня 2019 року № 5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005500-19#Text

[62] Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#top

[63] Національний банк України не продовжив регуляторне обмеження в розмірі 150 000 грн на місяць для переказів фізичних осіб «з карти на карту». *Вебсайт Національного банку України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-ne-prodovjiv-regulyatorne-obmejennya-v-rozmiri-150-000-grn-na-misyats-dlya-perekaziv-fizichnih-osib-z-karti-na-kartu

[64] Communication on EU enlargement policy. Ukraine 2024 Report. *Website of the European Commission*. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2024_en

активів; посилення повноваження слідчих, які розслідують фінансові злочини. Україна розширила Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських організацій, включивши до нього детальну інформацію про кінцевих бенефіціарних власників, що підвищило фактор прозорості. Державна служба фінансового моніторингу досягла прогресу, співпрацюючи з національними та міжнародними партнерами та уважно стежачи за законодавчими змінами в ЄС.

Комітет експертів Ради Європи із взаємної оцінки заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму (MONEYVAL) наразі здійснює оцінку заходів щодо протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, однак наразі результати оцінки відсутні[65].

У 2024 році Державною службою фінансового моніторингу України було оновлено Методику національної оцінки ризиків відмивання коштів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення в Україні[66].

Міжнародне співробітництво між поліцією та органами прокуратури України та іншими державами оцінюється у Звіті як добре розвинене та таке, що продовжує приносити позитивні результати, зокрема у виявленні транскордонної організованої злочинної діяльності. Продовжувалося плідне співробітництво з Європолом, а також з Агентством Європейського Союзу з підготовки правоохоронних органів. У період з 1 квітня 2023 року по 29 лютого 2024 року Україна брала участь у 82 справах в Євроюсті, більшість з яких стосувалася організованої злочинності, відмивання грошей, шахрайства та афер. У період з 1 вересня 2023 року по 3 вересня 2024 року Україна створила 21 нову спільну слідчу групу (далі – ССГ) з іноземними державами, зокрема 15 ССГ з державами-членами ЄС. Крім того, 15 ССГ, створених до 1 вересня 2023 року, продовжують свою діяльність, таким чином, наразі існує більше 30 ССГ із державами-членами ЄС.

Національний банк України розпочав реалізацію своєї Стратегії пом’якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування[67] (рис. 2).

---

[65] Ukraine. Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism. *Website of the Council of Europe*. URL: https://www.coe.int/en/web/moneyval/jurisdictions/ukraine

[66] Методика національної оцінки ризиків відмивання коштів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення в Україні : Схвалено Радою з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (протокол засідання №2 (18) від 26.12.2024). URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/310/%D0%9D%D0%9E%D0%A0/%D0%94%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8/METODOLOGY_2024.pdf

[67] Стратегія пом’якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування. *Вебсайт Національного банку України.* URL: https://bank.gov.ua/ua/files/RoyFlQaSmKIWScQ

Рис. 2[68].

Національний банк України досяг прогресу в поданні заявки на членство в SEPA (Single Euro Payments Area або Єдина зона платежів у євро) шляхом приведення своєї правової бази у відповідність до acquis ЄС, але цей процес ще триває. Що стосується монетарної політики, Національний банк України вживає заходів для нормалізації монетарної та валютної політики.

У сфері боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму Україна продовжила гармонізацію свого законодавства з acquis ЄС. Національний банк України оновив відповідні нормативні акти для банків та небанківських установ щодо застосування підходу, заснованого на ризиках, при роботі з політично значущими особами (PEP)[69]. У деяких сферах, зокрема у сфері нагляду за постачальниками послуг із віртуальних активів та фінансових розслідувань, ще необхідно досягти прогресу. У грудні 2023 року Уряд України прийняв план дій щодо запобігання відмиванню грошей, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, а також для виконання рекомендацій MONEYVAL[70]. Як зазначено у Звіті, розпочато підготовку правової бази для запровадження загального правила проти

[68] Дорожня карта скасування валютних обмежень. *Вебсайт Національного банку України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/files/gdFgnFoIILJXXBg

[69] Фінансові установи повинні застосовувати ризик-орієнтований підхід під час роботи з PEP (7 лют. 2024). *Вебсайт Національного банку України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansovi-ustanovi-povinni-zastosovuvati-rizik-oriyentovaniy-pidhid-pid-chas-roboti-z-pep

[70] План заходів, спрямованих на запобігання виникненню та/або зменшення негативних наслідків ризиків, виявлених за результатами третьої національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, на період до 2026 року: затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2023 р. № 1207-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-2023-%D1%80#n8

зловживань, оподаткування при виїзді, а також перегляду оподаткування компаній, що контролюються іноземними особами, правил обмеження відсотків та інших елементів відповідно до Директиви 2016/1164[71]. Україна уклала угоди про уникнення подвійного оподаткування з усіма державами-членами ЄС та у 2024 році розпочала перший автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки. Водночас досі не створено центрального комунікаційного офісу для обміну інформацією з державами-членами ЄС.

Відповідно до Звіту подальшими кроками України мають стати:

- підготовка та проведення національної оцінки ризиків згідно з оновленою методологією національної оцінки ризиків відмивання грошей та фінансування тероризму в Україні (згідно з Планом для Ukraine Facility);

- продовження підготовки до подання заявки на приєднання до SEPA;

- вжиття заходів для створення єдиного реєстру банківських рахунків фізичних та юридичних осіб відповідно до acquis ЄС, а також внесення змін законодавства щодо реєстрації бенефіціарних власників для всіх типів корпоративних та юридичних осіб в Україні, включаючи трасти[72].

У сфері запобігання ухиленню від сплати податків рекомендовано:

- покращити узгодження законодавства щодо пільг на податок на додану вартість, структури акцизів та ставок;

- внести зміни до національного законодавства з метою подальшого узгодження його з правом ЄС у сфері боротьби з ухиленням від сплати податків;

- досягти подальшого прогресу в підготовці до імплементації положень права ЄС щодо адміністративного співробітництва (DAC) щодо обміну інформацією з державами-членами ЄС.

Як було зазначено, Національний банк України досяг прогресу в поданні заявки на членство в SEPA. Крім того, Урядом України було подано проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідності актам права Європейського Союзу та відповідним критеріям, встановленим Європейською платіжною радою, з метою приєднання України до Єдиної зони платежів у євро (SEPA) (реєстр. № 13233 від 30.04.2025), але його знято з розгляду у зв'язку зі зміною складу Кабінету Міністрів України.

Щодо створення реєстру власників банківських рахунків, платіжних рахунків та сейфів, Міністерством фінансів України розроблено проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо створення Єдиного реєстру рахунків фізичних і юридичних осіб та індивідуальних банківських сейфів[73], однак до Верховної Ради України його ще не було подано.

---

[71] Consolidated text: Council Directive (EU) 2016/1164 of 12 July 2016 laying down rules against tax avoidance practices that directly affect the functioning of the internal market. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02016L1164-20220101

[72] Communication on EU enlargement policy. Ukraine 2024 Report. *Website of the European Commission.* URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2024_en

[73] Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо створення Єдиного реєстру рахунків фізичних і юридичних осіб та індивідуальних банківських сейфів. *Вебсайт Міністерства фінансів України.* URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82_%D0%BF%D1%80%D0%BE_%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BD

Комісією вказується на необхідність подальшого прогресу в гармонізації національного законодавства з правом ЄС, що стосується фінансових розслідувань, зокрема: прийняття відповідних підзаконних актів; забезпечення достатніх людських та матеріальних ресурсів; проведення навчання тощо. Важливим є продовження комплексної реформи Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА) відповідно до acquis ЄС. Нещодавно було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів" щодо посилення інституційної спроможності Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, та вдосконалення механізмів управління активами»[74], який неоднозначно був оцінений як експертами, так і суспільством, однак і його ефективне впровадження залежить від подальших змін у законодавстві – наприклад, внесення змін до Кримінального процесуального кодексу та Закону України «Про прокуратуру»[75]. Україна повинна доповнити законодавство відповідно до acquis ЄС, щоб забезпечити належну реєстрацію бенефіціарних власників усіх корпоративних та інших юридичних осіб, зареєстрованих в Україні, а також бенефіціарних власників трастів та інших видів юридичних структур, що діють в Україні.

На виконання, зокрема, рекомендацій Комісії, Планом законопроектної роботи Верховної Ради України на 2025 рік[76] передбачено прийняття таких проектів законів України:

- про внесення змін до деяких законів України щодо адаптації законодавства України до окремих стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) (реєстр. № 10072 від 19.09.2023, знято з розгляду);

- про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідності актам права Європейського Союзу та відповідним критеріям, встановленим Європейською платіжною радою, з метою приєднання України до Єдиної зони платежів у євро (SEPA) (реєстр. № 13233 від 30.04.2025, знято з розгляду);

- про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення міжвідомчої співпраці у сфері боротьби з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму, розповсюдженням зброї масового знищення (не подано);

%D0%BD%D1%8F_%D1%80%D0%B5%D1%94%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83_%D1%80%D0%B0%D1%85%D1%83%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%B2.docx

[74] Про внесення змін до Закону України "Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів" щодо посилення інституційної спроможності Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, та вдосконалення механізмів управління активами : Закон України від 18 червня 2025 року № 4503-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4503-IX#Text

[75] Парламент схвалив реформу АРМА: ключові правки Нацагентства враховано. *Вебсайт Агентства з розшуку та менеджменту активів (АРМА).* URL: https://arma.gov.ua/news/typical/parlament-shvaliv-reformu-arma-klyuchovi-pravki-natsagentstva-vrahovano

[76] План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2025 рік: затверджений Постановою Верховної Ради України від 11 лютого 2025 року № 4228-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4228-20#Text

- про внесення змін до статті 32 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та до статті 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність» із метою ефективного, стримувального та пропорційного забезпечення покарання за порушення об'єктами регулювання та Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» відповідно до міжнародних стандартів FATF (не подано);

- про внесення змін до Податкового кодексу України щодо імплементації правил протидії практикам ухилення від сплати податків, які мають безпосередній вплив на функціонування ринку Європейського Союзу та України (не подано);

- про внесення змін до Податкового кодексу України щодо впровадження міжнародного автоматичного обміну інформацією про доходи, отримані через цифрові платформи (реєстр. № 13232 від 30.04.2025, знято з розгляду).

Таким чином, у найближчій перспективі Україні бажано зосередитися на впровадженні згаданих вище рекомендацій Комісії.

Global Financial Integrity (GFI) – аналітичний центр, який спеціалізується на незаконних фінансових потоках, корупції, незаконній торгівлі та відмиванні грошей, вважає, що найефективнішим способом обмеження незаконних фінансових потоків є підвищення фінансової прозорості та політики для:

- виявлення та запобігання ухиленню від сплати податків за кордоном;

ліквідації анонімних фіктивних компаній;

- посилення законів та практики боротьби з відмиванням грошей;

- роботи над обмеженням виставлення торговельних неправдивих рахунків-фактур;

- підвищення прозорості діяльності багатонаціональних корпорацій[77].

У контексті вимог директив ЄС, а також рекомендацій UNCTAD можуть бути запропоновані такі заходи щодо врегулювання питань повернення валютної виручки та запобігання незаконному виведенню капіталу за кордон, які слід впроваджувати обережно та лише після припинення (скасування) воєнного стану, зокрема:

- обмеження готівкового обігу в Україні;

- уведення загальних граничних строків для розрахунків за комерційними операціями, гармонізованих зі строками у ЄС;

- створення єдиного органу, відповідального за питання щодо незаконних фінансових потоків.

[77] Illicit Financial Flows. *Website of the Global Financial Integrity (GFI).* URL: https://gfintegrity.org/issue/illicit-financial-flows/

Висновки

У межах внутрішнього ринку ЄС, у державах-членах, а також у їхніх відносинах із третіми країнами діє принцип вільного руху капіталу, який за загальним правилом не передбачає практики державного контролю за поверненням валютної виручки.

Обмеження принципу вільного руху капіталу допускається лише на певний період часу з таких міркувань:

- по-перше, для забезпечення суспільного порядку та суспільної безпеки;
- по-друге, у випадку наявності серйозної загрози національній монетарній та валютній політиці;
- по-третє, з метою запобігання злочинним практикам – передусім таким як ухилення від сплати податків, шахрайство, відмивання коштів та фінансування тероризму.

Невиправдані та, значною мірою, виправдані обмеження вільного руху капіталів негативно позначаються на інвестиційній привабливості країни.

Використовуючи іноземний досвід упровадження окремих заходів (обмежень), Україна має враховувати свої євроінтеграційні прагнення (зокрема зобов'язання щодо гармонізації національного законодавства з правом ЄС) з одного боку та поточні реалії власного розвитку й інвестиційні перспективи – з іншого. На цьому етапі доцільно зосередитися на впровадженні заходів, рекомендованих Комісією у Звіті. Крім того, може бути розглянута можливість створення єдиного органу, відповідального за питання незаконних фінансових потоків.

Дослідницька служба
Верховної Ради України

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені у документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*